

Catalogació i comentari dels estudis sobre folklore d'Isidor Macabich a Eivissa

Mots de bona cristiandat (1918) i volum IV de la *Historia de Ibiza* (1967)

per Joan Gomila Pere

Isidor Macabich i Llobet (Eivissa, 1883 – Barcelona, 1973), arxiver, cronista, eclesiàstic, folklorista, historiador, periodista, poeta i professor eivissenc, publicà entre l'any 1966 i el 1967 la versió definitiva dels quatre volums de la *Historia de Ibiza*, on reuní un bon nombre de materials sobre Eivissa, molts d'ells ja publicats anteriorment.

Seguint un sistema de caràcter descriptiu, el que s'ha volgut fer en aquestes notes és reunir de manera sistematitzada els materials pertanyents a obres publicades seves, en concret a la del definitiu volum IV de la *Historia de Ibiza* (1966-1967) dedicat al «Costumbrismo», al seu *Romancer tradicional eivissenc* (1954) i també del volum anterior *Mots de bona cristiandat* (1918), a més de tots els materials publicats en diferents periòdics o revistes (al *Diario de Ibiza*, *Eivissa*, *Nuestra Hoja...*) durant una cinquantena anys i que més tard hagin estat arreplegats en alguna de les obres centrals assenyalades.

Es pretén traçar una guia per ordenar els materials d'interès folklòric publicats per l'autor per tal que el lector pugui saber què hi pot trobar i relacionar-ho amb el marc dels estudis sobre folklore català al segle XX. Amb l'objectiu de demostrar la importància i la rellevància de la seva aportació a l'àmbit del folklore, analitzarem, emprant un sistema de fitxes, els distints materials, articles o capítols que s'inclouen en els volums mencionats.¹

1. S'han destriat tan sols les parts que vagin en relació amb l'objecte de l'estudi del present treball.

Resum

Els estudis sobre folklore i etnopoètica a Eivissa i Formentera no s'entenen sense l'aportació colossal d'Isidor Macabich i Llobet, qui fou un dels màxims estudiosos en aquest camp de coneixement durant un espai en el temps d'aproximadament mig segle. Els seus estudis en folklore i literatura popular, al llarg de la seva vasta i diversa obra, funcionen com a apèndix de la seva recerca historiogràfica i aporten una cosmovisió de la cultura popular de les Pitiüses gens negligible. Aquest material començà a veure la llum amb la publicació de *Mots de bona cristiandat* (1918), un volum que recopila locucions de connotació cristiana; per acabar amb el volum IV (dedicat al «Costumbrismo») de la *Historia de Ibiza* (1966-67), un fecund aplec que reuneix tota classe de materials folklòrics i etnopoètics.

Mots clau: folklore, etnopoètica, costumisme, Isidor Macabich, Eivissa, mots de bona cristiandat, *Historia de Ibiza*.

Abstract

Studies on folklore and ethnopoetics in Ibiza and Formentera cannot be understood without considering the colossal contribution of Isidor Macabich i Llobet, who was one of the greatest scholars in this field of knowledge for about half a century. His studies in folklore and popular literature, throughout his vast and diverse work, serve as an appendix to his historiographical research and provide a significant worldview of the popular culture of the Pitiüses. This material began to see the light with the publication of *Mots de bona cristiandat* (1918), a book volume that collects phrases of Christian connotation; to end with volume IV (dedicated to the «Costumbrismo») of *Historia de Ibiza* (1966-67), a fruitful gathering that collects all type of folkloric and ethnopoetic materials.

Keywords: folklore, ethnopoetics, costumbrismo, Isidor Macabich, Ibiza, mots de bona cristiandat, *Historia de Ibiza*.

Catalogació i comentari dels estudis sobre folklore d'Isidor Macabich

En aquesta secció, s'estudien i categoritzen els diversos materials de caràcter folklòric i etnopoètic que Macabich recopilà en una tria d'obres seves, abans explicitades, a partir d'un mètode descriptiu de fitxes comentades per a cada capítol. Els continguts tractats poden provenir de material de primera mà, de materials d'altri i/o d'articles anteriors (la majoria dels materials es publicaven anteriorment en revistes i en premsa de l'època).

a. *Mots de bona cristiandat* (1918)

No tractarem a banda aquest fulletó, ja que al volum IV de la *Historia de Ibiza* en trobarem una còpia [VEGEU i. *Mots de bona cristiandat*] que tractarem tot seguit.

b. Volum IV de la *Historia de Ibiza* (1967)

L'any 1909, Isidor Macabich inicià la publicació amb Imprenta Alfa (Palma) de la seva gran obra capítular per fascicles, en la qual tracta la temàtica centrada en la seva aportació a l'estudi del folklore i l'etnopoètica en l'àmbit pitiús al

Coberta de *Costumbrismo I* (1960). [Font: comunicació per correu electrònic amb l'AHEiF, 22 de febrer de 2021].

volum número IX, dedicat al *Costumbrismo* (que veié la llum en dues parts, del 1960 i 1966).

L'Ajuntament d'Eivissa, al seu torn, patrocina el 1966 una edició completa d'aquesta història general d'Eivissa, per fer-la més accessible per al gran públic, articulada en quatre volums –amb certs retocs i afegits respecte dels fascicles anteriors– molt divulgats a l'època titulada *Historia de Ibiza* (1966-67). El quart, que parla del «Costumbrismo», serà objecte del nostre estudi: publicat per l'Editorial Daedalus (Palma), hi recopilà i refongué les publicacions prèvies, moltes en forma d'article periodístic o d'opuscles més breus.

El costumisme, l'antropologia cultural, l'etnografia i el folklore queden representats en aquest volum de Macabich (Torres 2009: 51). Entrant en matèria, està integrat per trenta-vuit apartats de diferent temàtica i llargada, amb distints graus de detall, dels quals ens ocuparan aquí els que confeïxin aspectes de la literatura popular de les Pitiüses. El resultat és una miscel·lània d'estudis que obrin

al lector, investigador o estudiós molts camins. Els materials tenen una classificació, però no estan molt ben ordenats –internament, a cada capítol, però, el contingut i els materials dels capítols tenen un ordre– per temàtiques a l'índex (els materials sobre, per exemple, el cançoner, no van seguits, sinó que estan dispersos). Els materials són fets, narracions, transcripcions, comentaris, opinions i interpretacions, contribucions sobre temes –relacionades amb Eivissa i Formentera, trobades tant al territori de provinença com en arxius de fora o gràcies a la correspondència amb col·laboradors i informants– com el folklore, la llengua, la cultura, l'etnologia, la religió, el costumisme, la literatura, la història, l'arqueologia, el cançoner eivissenc, el teatre, les festivitats, el dret foral, la societat, els captius i dominics, la casa pagesa, etcètera. La gran majoria de textos són escrits en castellà i alguns són en català. Materials que estudià seguint uns mètodes propis que no eren els ideals –d'altres arribaran més tard i ho faran de manera més ordenada–, però té el mè-

rit d'haver estat pioner; i, conscient que no ho acabaria, confià que d'altres vendrien a completar la seva empresa. També fa afegitons per proporcionar dades que expliquen el procés de recopilació dels materials o amb la intenció de posar-los en context dins de la qüestió.

D'aquest conglomerat arxivístic, hi ha uns capítols que no s'ajusten als interessos de l'estudi del folklore, ni la totalitat d'aquests són materials propis de Macabich. Així doncs, d'entre trenta-vuit seccions que el conformen, se n'ha fet una tria d'un total de divuit. Primer, s'han descartat quatre capítols que, malgrat que tenen interès folklòric, no són escrits per Macabich. N'indiquem, si més no, la seva temàtica entre claudàtors.² En segon lloc, no seran objecte del nostre estudi, lògicament, aquells capítols (en són setze) el contingut dels quals no versen sobre aspectes folklòrics:

- *Un artículo de Blasco Ibáñez* (p. 11-20) [costums];
- *Otras acotaciones* (p. 23-31) [costums];
- *Oro de ley* (p. 33-36);
- *Derecho foral* (p. 95-113);
- *La lengua hablada en las islas de Ibiza y Formentera* (p. 115-118);
- *Costumbres ibicencas* (p. 119-132) [costums i cançons, tres articles de Josep Rullan publicats prèviament a l'*Almanaque Balear*];
- *La vivienda ibicenca* (p. 135-138);
- *Nuestra agrupación folklórica* (p. 143-145);
- *Instrumentos musicales folklóricos (Las «xeremies» de la isla de Ibiza) por M. García Matos* (p. 233-241) [cançons].
- *Censos de los siglos XIII y XIV* (p. 243);
- *Monedas y precios en los siglos XIV y XV* (p. 245-248);
- *Bautizos en el siglo XVI* (p. 249-251);
- *Relaciones de Ibiza con Italia en los siglos XIV al XVIII* (p. 253-261);

2. A més, d'acord amb aquest criteri, sí que s'han tingut en compte alguns capítols que tenen autoria compartida o fragments d'altre, normalment comentats a posteriori per Macabich.

– *Un inventario del siglo XVIII* (p. 267-268);
 – *Testamento de Agapito Llobet* (p. 271-271);
 – *De nuestros tribunales en los siglos XVII y XVIII* (p. 273);
 – *Un examen de boticario en el siglo XVIII* (p. 275-276);
 – *Sobre nuestros dominicos* (p. 277-278);
 – *Teatro* (p. 477-480);
 – *Sobre conversos ibicencos* (p. 481-485).

A continuació, es passarà a revisar i comentar exhaustivament cadascun dels materials publicats, en últim terme, en forma de llibre, seguint un mètode de fitxes que descriuen cadascun dels capítols del volum IV de la *Historia de Ibiza*.

i. Mots de bona cristiandat (p. 37-50)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1918).³

Classificació: fórmules (motius, fraseologia, parèmies, dites, sentències, refranys, frases fetes, de cortesia), costums, expressions, oracions, supersticions / prové d'un llibre seu, amb material recollit de primera mà.

Resum: «Mots de bona cristiandat» és la transcripció i actualització d'un volum que l'autor havia publicat inicialment el 1918.⁴ Es tracta d'un recull de parèmies, expressions i tota mena d'oracions que classifica, comenta i contextualitza. No només això, sinó que també explica costums i tradicions relacionades amb els àmbits de les parè-

mies. En total es comptabilitzen entre 200 i 250 exemples, aproximadament.

Continguts: Classifica aquestes oracions en 23 seccions i les subseccions ulteriors: *Al matí* (En tocar l'oració del dia, En alçar-se, En sentir el toc de sanctus), *A la nit* (En tocar l'Ave - Maria, En tocar Ànimes, En anar-se'n a jeure), *Entrant i sortint del temple* (A l'entrada, A la sortida), *En taula: oferiment i acció de gràcies* (Abans de menjar, Després de menjar), *Salutació* (Entre transeünts, Entrant a una casa, Als qui sembren, Als qui seguen, Als qui cullen fruites), *En fer el pa* (Abans de pastar se senyen i diuen), *Almoina* (Els pobres, per demanar almoina; Quan no es fa almoina; Els pobres, per donar gràcies), *A les matances* (Arribant, Acomiadant-se), *Naixences* (Als pares del recent nascut), *Visites a malalts* (Al malalt, Als de sa casa des malalt, si ja ha rebut el Senyor; Al malalt, si ja s'ha adobat), *Bodes* (Als recent casats), *Albats*⁵ (Als pares de l'infant mort), *Morts* (Als de la casa del mort), *Felicitacions, Comiats i benvingudes* (Als qui van de viatge, Als qui vénen de viatge), *Mots de lloança i agraïment, Als infants, Animals, Paraules de confiança i conhort, Mots d'indulgència i commiseració, Desitjant algun bé o desnebrint⁶ algun mal, Sentències i refranys, Dites soltes.*

Comentari / Valoració: Aquesta secció presenta una col·lecció ben interessant d'expressions, refranys i frases fetes pròpies del poble eivissenc que s'han emprat i s'empen habitualment en molts àmbits de la vida (Cirer 1999: 10), com hem vist: pastar, les matances, parar taula, salutació, els naixements i la mort, fer almoina... Com declara Macabich a la mateixa introducció d'aquest material, i ja assenyala el títol, però, les expressions que presenta tenen la característica que sempre tracten o atenen a la idea i del nom de Déu, així evitant les que

poguessin tenir un to pagà o antireligiós.

Declarant que les transcriu per «alcanzar de plena actualitat y no costumbrismo histórico», deixa clar que ho realitzà en «catalán-ibicenco» pel seu caràcter i la fidelitat del llenguatge parlat (és a dir, l'oral). També que ha reunit les més corrents, sense afany de voler ser exhaustiu. Veiem com la llengua s'adapta a l'entorn i es manifesta de maneres molt distintes, i un exemple d'això és la rica varietat de fórmules de relació social i d'expressions per saludar, felicitar, expressar condol, donar les gràcies, etc., que Macabich recopila, relacionades amb l'educació religiosa tradicional, en aquest apartat, i que encara tenen vigència i se'n fa ús principalment al món rural eivissenc.

Trobem que és prou rellevant, aquest capítol, pel que fa a l'afany de conservació de la llengua dialectal, que Macabich defensava com a mostra fidedigna de l'esperit del poble eivissenc, relacionades amb una gran varietat de costums i tradicions col·lectives. En capítols com «De la tierra» continuarà tractant aquests aspectes lingüístics.

ii. Espíritus familiars (p. 51-93)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1943-1944).

Classificació: llegendes (demòniques, hagiogràfiques, de bruixeria...), rondalles, creences, oracions, supersticions, succeïts, fórmules, medicina popular, cançons, etc. / prové de diversos articles seus.

Resum: És un primer capítol extens, dividit en seccions, dedicat al costumari eivissenc i les seves creences principalment del món rural. Agrupa múltiples articles sobre éssers demoníacs (bruixes, fades, fameliars, follets i barruguetes), llegendes diabòliques, calendaris, oracions, horòscops, amulets, aparicions fantasmals, entre altres manifestacions de la literatura popular illenca. N'explica notícies, en reproduïx casos i citacions, realitza comentaris i anotacions de distint caràcter –especialment històric.

Continguts: Després d'un epígraf inicial, el capítol es classifica, suc-

3. Volum editat per la Secció folklòrica de «Ca Nostra», institució que definia ell mateix com una «agrupació d'estudis eivissencs» constituïda com a Secció d'Estudis Eivissencs al «Centre d'Acció Social» i que fou clausurada l'any 1936. Crea una càtedra d'Estudis Balearics, on el gener de 1932 començà a impartir classes de llengua catalana i d'altres matèries com arqueologia, història, literatura o folklore.

4. Diem actualització perquè l'original estava escrit en un català prou dialectalitzant [VEGI's 2.1. *Mots de bona cristiandat*], i al volum IV de la *Historia* en normalitza l'escriptura d'acord amb els criteris de l'època. Val a dir, també, que hem copiat i respectat la no inclusió de nombrosos accents i dialectalismes dels títols.

5. albat 1 m. [LC] Criatura morta abans de tenir ús de raó. [Font: DIEC].

6. desnebrir v tr Despatxar, acomiadar (un criad, un enamorat, etc.). [Font: DCVB].

Coberta de *Costumbrismo II* (1966). [Font: comunicació per correu electrònic amb l'AHEiF, 22 de febrer de 2021].

cions dels convits que s'hi associaven. Es descriu, en resum, el teatre popular dels desfressats de matances i del Carnestoltes, i suposa un important document descriptiu sobre aquests cicles festius (tractarà, en altres capítols, festivitats com Sant Joan, Nadal o Pasqua). Pel que fa a l'estructura, aquest breu capítol es presenta com un conjunt d'informacions, sense seccions que el divideixin, en dues pàgines, posant en cursiva els mots escrits en català.

iv. Nuestros trajes y danzas (p. 139-141)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor, TUR, José (1948: 456-458).⁷

Classificació: costums (dances populars, indumentària) / prové d'articles en premsa / autoria compartida.

Resum: Reprodueix notes descriptives dels vestits i dances locals que es publicaren en premsa a Palma amb motiu de la Diada Folklòrica celebrada allí mateix el 1943, obtenint els primers premis la representació eivissenca, conjuntament amb D. José Tur Riera. A l'anex del volum IV apareixen diverses imatges dels grups folklòrics.

Continguts: Amb l'epígraf «Los trajes», enumera i descriu les modalitats de vestit camperol, de més antics a més moderns, dels homes i les dones, respectivament. S'expliquen els components de la «gone-lla», l'«emprendada», el vestit modern de Formentera i d'altres vestits masculins. Seguidament parla dels instruments de la música camperola (la «flaüta», el tambor, les castanyoles i l'«espasí» que intervé a les «caramelles» o gotxos de Nadal). Finalment fa menció a les distintes modalitats de ball camperol: la «curta» i la «llarga», i d'altres com les «dotze rodades» o el ball «de filera».

Comentari / Valoració: El capítol comença amb un epígraf referit a la vestimenta, això no obstant, dins

7. Foren facilitades primer aquestes notes a la premsa palmesana abans de ser publicades a la revista *Ibiza*.

cessivament, en dotze altres epígrafs: «Famelià», «Follet», «Barruquets», «Hadas», «Brujas», «Es pastorells», «Calendarios y horóscopos», «Oraciones y amuletos», «Fantasmas y apariciones», «El puente de Santa Eulalia», «Diabluras» i «La Cruz de En Ribas».

Comentari / Valoració: Per la varietat del seu contingut i la seva considerable extensió, resulta ser un dels documents més interessants i extensos sobre les manifestacions folklòriques i etnopoètiques de l'illa, concretament sobre el costumari pitiús i les creences. Com observen Oriol & Samper (2017: 281), bona part d'aquests textos són redactats en forma de diàleg, amb el propòsit de donar arguments que suportin la falsedat de les creences, llegendes i supersticions que se'n deriven, donat que Macabich no els atorga crèdit ni valor més enllà de ser elements folklòrics. Val a dir que amb aquest afany de preservació i divulgació del patrimoni oral del seu territori, mostra els seus principis renaixentistes, en aquesta secció i al llarg del present volum.

iii. Sa Desfressada (p. 133-134)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1960: 135-136).

Classificació: costums / material de primera mà i apunts d'altri.

Resum: Descripció de la tradicional celebració del Carnestoltes, el calendari, aspectes gastronòmics i la representació de la «disfressada» de matances.

Continguts: Explica com el Carnaval camperol es reduïa al primer i al darrer dels tres dies, i incloïa música, balls i rondes de màscares que recorrien les cases on s'obsequiava amb golosies, i parla del «beure i què beure» i de la «truitada». Descriu l'àmbit on se celebraven les representacions de les «disfressades» i en localitza al poble de Sant Miquel de Balansat. N'explica la divisió en parts o actes de la farsa i en fa una descripció de principi a fi resseguint uns apunts de José Rullán.

Comentari / Valoració: En aquest article de Macabich podem apreciar l'antiguitat del costum dels eivissencs de disfressar-se, tant per Carnaval com per les matances, i també en són notòries les descrip-

d'aquest, sense més divisions, explica tots els elements anteriorment mencionats: vestit camperol, instruments musicals i els balls. Primer de tot, apunta que el text són unes notes que escrigué amb José Tur Riera l'any 1943, per tant l'autoria és compartida i es tracta d'un material redactat anteriorment a la publicació d'aquest volum.

v. Glosa al romancero (p. 147-193)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1954; 1960: 148-157).

Classificació: cançoner / prové d'un llibre seu, de material de primera mà i de cartes d'altri.

Resum: «Glosa al romancero» presenta un estudi que tracta dels romanços populars eivissencs, inclou els vint-i-sis del seu *Romancer tradicional eivissenc* de l'any 1954 complementats a les pàgines prèvies amb cartes de Menéndez Pidal i breus estudis comparatius de diversos romanços de la tradició espanyola amb els eivissencs.

Continguts: Començant amb una introducció on defineix el terme «folklore», parla del musicòleg Baltasar Samper i de Marià Aguiló i de les tasques de cadascun d'ells. A continuació transcriu dues cartes de Ramón Menéndez Pidal datades de l'any 1946 on parla del particular romanç «En Rodriguet». Completa aquestes informacions amb observacions pròpies i realitza comparatives entre versions de les balades eivissenques i els romanços espanyols de referència. En darrer terme, de la pàgina 154 a la 193, transcriu íntegrament totes les balades que ja col·leccionà al *Romancer tradicional eivissenc* amb totes les seves variants.

Comentari / Valoració: El capítol és, sens dubte, pel seu valor i extensió, el més important pel que fa als treballs que presenta sobre les balades cantades a Eivissa. És particularment interessant la cita «de las danzas honestas e ingenuas» del seu amic Baltasar Samper sobre el poble camperol illenc, així com les notes sobre «En Rodriguet» (un romanç d'una importància singular),

inclòs ja al fascicle VI de la *Historia de Ibiza*. Transcriu els romanços provinents del *Romancer* a fi, diu, de «destacar el seu mèrit». En són profitoses les notes i comparances que efectua, a més del mencionat romanç del cicle cidià, d'altres romanços com «La infantina de França», «Lo testament de N'Amelis», «Don Enric i Don Blasco».

vi. Del cancionero ibicenco (p. 195-204)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1944b: 34-37, 64; 101-103).

Classificació: cançoner, cançons breus / prové d'un article seu.

Resum: A la secció «Del cancionero ibicenco», que segueix l'apartat dedicat al romancer, del mateix camp temàtic, reproduïx unes paraules seves d'un article que va veure la llum el 1912 a *Nuestra Hoja*, i seguidament deixa notícia d'un total de vint-i-quatre cançons de diferent classificació, llargària i complexitat amb breus anotacions i referències. Curiosament, consta tant a *Costumbrismo I* com a *Costumbrismo II*.

Continguts: Primerament al·ludeix a un article seu del març del 1912 d'un número monogràfic extraordinari de *Nuestra Hoja* (*Boletín mensual del Centro de Acción Social y de la Asociación de Buena Prensa*) en adhesió al xv Congrés Agrícola de la Federació Catalano-Balear celebrada a l'illa d'Eivissa el mateix any dedicat al cançoner. Després reproduïx cançons, cobles i fragments publicats al periòdic local *Ebusus* (1922) i al *Diario de Ibiza* (1928): Amoroses («Sa serena cau menuda», amb apunts filològics, correspondències entre cançons i una variant; «Bona nit, blanca rose-ta», del 26 de maig del 1919 a *Nuestra Hoja*; i sis gloses i «cantar-cillos»), Xacoteres (de les cançons «de porfia», «porfedi» o «al quantre» de to festiu cantades a les xacotes o festes familiars no n'inclou exemples), Porfediant⁸ (a l'almanac *El Pitiuso*, 1950: «Per 'ribà a L'Ave-

8. porfediar v intr DIAL Discutir, disputar de paraules. [Font: EEIF].

maria tenc de partir amb es sol post», «Sa nostra ciutat d'Eivissa» —cançó de finals del segle XVIII o inicis del XIX), Un Uc' (d'*El Pitiuso*, any 1947: «Cantarem sa cantarella...» —la considera de marcat interès costumista—), algunes notes soltes (diu que són incomputables) i finalment Micolada⁹ («*Canción de cuna*», «*Juegos de niños*»).

Comentari / Valoració: Aquest apartat, que succeeix naturalment «Glosa al romancero», augmenta l'estoc de cançons compilades i és prou valuós per les reflexions i els comentaris que ofereix sobre les cançons tradicionals. L'estructura és lògica i accessible. És important saber que va ser la primera vegada que l'eclesiàstic presentà un article en llengua catalana a *Nuestra Hoja* quan publicà aquestes cançons pàgines. Dins la ideologia marcadament de diglòssia de Macabich s'expressava que el català, en el seu ús dialectal, servia per parlar de les coses d'Eivissa —com és el cas d'aquesta col·lecció de cançons—, mentre que el castellà es destinava a afers més intel·lectuals i elevats.

vii. Nuestras «caramellas» (p. 205-220)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1944a).

Classificació: cançoner / prové de material de primera mà, i textos i articles d'altri.

Resum: «Nuestras 'caramellas'» és un compendi de textos i articles que versen sobre els *gotxos* o caramelles de Nadal i les caramelles de Pasqua com un dels aspectes més rellevants del folklore més religiós de l'illa, amb comentaris i explicacions.

Continguts: Comenta l'origen del res litúrgic del dia de Nadal, quan es cantava la segona antífona del *Laudes* de la Verge Santíssima. A continuació trobem *Ballada dels Goytxs de Nostre Dona en vulgar cathal.lan, a ball redon*, de les darreries del segle XIV, i comenta el context on es cantaven, etc. Tot seguit, a partir de la pàgina 209, fa una ex-

9. micolada f DIAL Conjunt de miques o partícules. [Font: EEIF].

plicació sobre les *Caramelles de Nadal*, i reproduïx un article seu titulat «Caramelles» de la revista *Ibiza* el desembre de 1944 i un article que Josep Clapés publicà a *Los Archivos de Ibiza* el 1945 sobre «Las Caramellas» incloent la seva descripció costumista. En darrer terme, a partir de la pàgina 212, recrea les lletres en les subseccions: Caramelles, Gotxos (I, II, III, IV, V, més uns versos complementaris), Gotxos de Nadal, Ses Caramelles de Pasco, i en última instància els Gotxos de Pasco.

Comentari / Valoració: És especialment rellevant aquest article que concreta el focus en el folklore religiós de l'illa, per l'aportació dels textos (i altres articles) que hi reproduïx i les descripcions detallades i explicatives sobre el gènere dels goigs, el seu origen, cronologia, així com de les distintes celebracions on es canten.

viii. De nuestro folklore musical (p. 221-232)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1960: 182-193).

Classificació: cançoner / prové de material de primera mà, i notes d'altri.

Resum: Aquesta secció es compon, bàsicament, de notes i observacions sobre diversos aspectes del cançoner eivissenc com poden ser apunts sobre la diferència entre glosar¹⁰ i cantar per Macabich i anotacions de caràcter musical de Manuel García Matos¹¹ i de Bartomeu Tur Guasch¹² sobre les melodies eivissenques més conegudes.

10. Cal no confondre amb «glossar» v. tr. [LC] [FLL] Aclarir el sentit (d'un mot, d'un passatge, difícils), amb una glossa o amb un comentari. [Font: DIEC].

11. Manuel García Matos, musicòleg, escriptor i folklorista espanyol. Fou docent a la càtedra de Folklore del Conservatori Superior de Música entre 1951 i 1970. Des de 1944 col·laborà activament a l'Instituto Español de Musicología, i realitzà nombroses enquestes per a diferents treballs musicòlegs de camp. Els seus mètodes de treball, estudis i treballs comparatius són un referent al camp de la musicologia.

12. Bartomeu Tur Guasch 'Xomeu Fornàs' (1916 – 1970), religiós, director coral i folklorista eivissenc. Fou soxantre de la Catedral d'Eivissa i, a partir de l'any 1944, director de la Coral Santa Cecília. Recopilà

Continguts: En primer terme es reproduïx la carta del musicòleg M. G. Martos, pertanyent a l'*Instituto Español de Musicología (Consejo Superior de Investigaciones Científicas) – Sección de Madrid*, datada del 9 de març de 1960. A continuació, fa unes observacions sobre el cançoner a propòsit dels dos modes o maneres d'origens diferents, fins i tot antagònics, del cançoner eivissenc. Explica tres funcions o usos d'aquests cants: les «xacotes», els cants «de porfia», i la cançó de divertiment o solaç. Parla de les *Caramelles* –analitzades a l'apartat anterior– i inclou una cançó «de porfedia». A partir d'aquí ens trobem diverses partitures: una mostra de música de «flaüta» i «tambor» i dues sonades de missa: «La Sonada des Credo» i «Sa sonada d'alçar Déu». Fa una distinció entre les gloses (glosar) i les gloses (cançons); i parla de l'origen de la flaüta i el tambor. Reproduïx les anotacions íntegres de Martos i també partitures del seu amic Tur Guasch entre les pàgines 227 i 229. Finalment, a les dues darreres planes, mostra les partitures amb flaüta i tambor degudes a García Matos de «Ses Caramelles», «La Llarga» i «La Curta».

Comentari / Valoració: El capítol, resultat de les sinergies dels coneixements de diferents autors especialistes en l'àmbit, és un important material pel que fa a la música popular de les Pitiüses, que és fruit, com d'altres elements (cuina tradicional, balls, costums pagesos) de la cultura illenca, d'influències de diferents pobles i tradicions. Encara que sigui breu, gràcies a aquesta confluència de coneixements, es presenta com un article destacat dins dels treballs sobre el cançoner eivissenc que trobem al volum. Estructuralment, pot semblar un capítol un poc desordenat en tant als continguts.

ix. Sobre moros cautivos (p. 263-266)

moltes cançons tradicionals, sonades de flaüta, cançons dels cors de l'illa, obres corals. [Font: EEIF].

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1950: 484-485).

Classificació: llegendes, succeïts / prové de material de primera mà.

Resum: D'aquest apartat, només en tractarem una part localitzada d'interès folklòric d'acord amb aquest treball, que es correspon amb una llegenda recollida a Eivissa en relació amb els captius.

Continguts: Entre les pàgines 265-266 de l'article, sota un epígraf específic, l'autor explica una història situada l'agost de 1936. Conta com el protagonista es troba refugiat durant un assalt a l'illa a una finca de Santa Gertrudis denominada *Fruitera*, i, allí, escoltà una anècdota d'una anciana, la qual la coneixia per tradició familiar, i la reproduïx.

Comentari / Valoració: En el context d'aquest article, que presenta diverses notícies sobre moros captius, el mateix Macabich manifesta que a l'illa restaren nombroses anècdotes, tradicions i llegendes associades als captius moros, però només recopila i deixa constància d'aquest cas. La llegenda que ens ha ocupat es troba sota l'únic epígraf del capítol, en castellà, que el conclou: «Lo tradicional y la leyenda». Més enllà de la seva aportació, no és debades la presència de l'esclavitud de la societat tradicional d'Eivissa, tenint en compte que aquest tema és palès en abundants llegendes i també en alguns romanços, com són «Ses germanes captives» o «N'Escrivaneta».

x. Nuestra antigua fiesta de San Juan (p. 269-270)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1966a: 31-32).

Classificació: costums / prové de material de primera mà.

Resum: Presenta molt breument les tradicions centenàries relacionades amb la festivitat de Sant Joan (celebrada el 24 de juny pel naixement de Joan Baptista) relacionades amb la Universitat o l'Ajuntament, els « presents » i les « joyas ».

Continguts: Comença amb una cita de l'*Evangelí segons Lluc*, explica com a Eivissa primerament la

festa popular l'organitzava la Universitat o l'Ajuntament, reproduceix textos on consten els « presents » i parla sobre l'adquisició de « joyas ».

Comentari / Valoració: L'article consisteix en uns apunts de primera mà sobre la festivitat de Sant Joan, que encaixen amb altres presents al mateix volum de la *Historia* sobre el costumari eivissenc que tracten sobre dates assenyalades del calendari litúrgic cristià com Nadal o Pasqua i les tradicions que s'hi adhereixen. Són unes notes breus, sense cap subdivisió. A « Notas costumbristas » també fa esment d'aquesta festivitat.

xi. Notas costumbristas (p. 279-304)

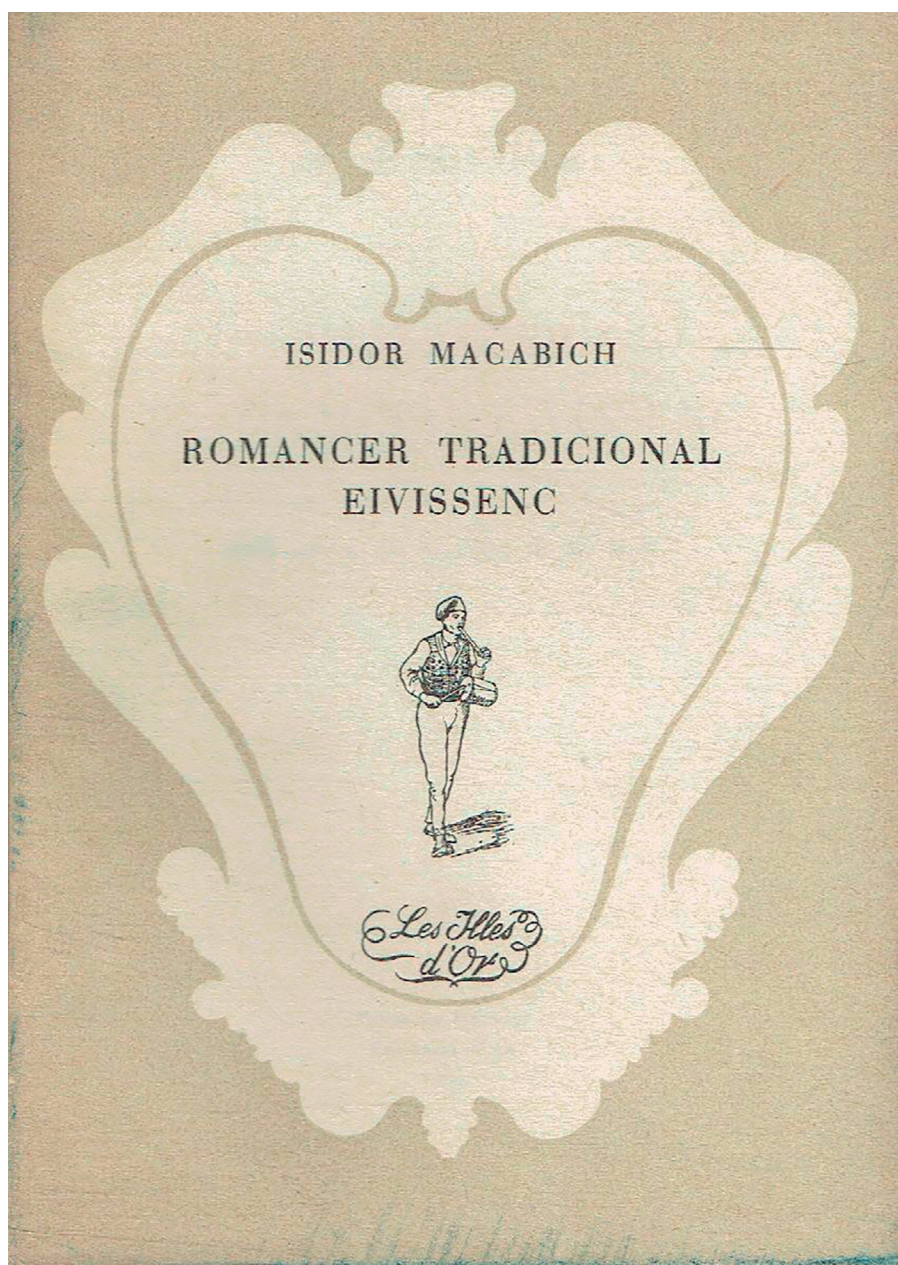
Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1966a: 40-69).

Classificació: costums, supersticions, creences, anècdotes i succeïts, cançó popular, tradicions, llegendes, fórmules, cançons, jocs populars, medicina popular, etc. / prové de material de primera mà i articles seus i d'altri.

Resum: El capítol es compon d'una sèrie d'apartats, en concret vint-i-set, que tracten aspectes relatius a la vida camperola (mentre que no s'especifiqui el contrari, ja que també es comenten en molts casos aquests costums en el context de la ciutat), fruit de molts contactes amb persones nadiues del camp eivissenc de diferents estats i condicions. Molts temes ja els ha tractat prèviament, i ara els amplia.

Continguts: Comença amb *Nacimiento, La fiesta de las comadres, Defunciones, Infancia, Cortijos, Casamiento, Cencerradas, Matanzas, Carnaval, Cuaresma, Carnaval en la ciudad, Otras fiestas, La fiesta de San Juan, A San Jorge, A Maig, A Jesús, Dos pastores, De nuestra cristiandad, Supersticiones y recetas caseras, Per Dalt Vila, En buena hermandad, En tiempos de hambre, Cristiandad y cortesia, Tantum ergo, Ensaimadas y buñuelos i L'illa blanca*.

Comentari / Valoració: Dins del context de l'obra, aquestes pàgines resulten ser una importantíssima aportació a la recopilació del folklore i el costumari eivissenc, en vint-i-set

Sobrecoberta del llibre *Romancer tradicional eivissenc*, d'Isidor Macabich.

seccions succeïdes lògicament. Inclou elements que ja havia tractat en altres episodis, especialment a « Espíritus familiares » (a més, les subdivisions que fa al present capítol s'estructuren d'una manera similar a com havia fet en l'anterior). Dins de la cosmovisió de l'obra, torna a parlar dels mots de bona cristiandat, de la festivitat de Sant Joan i de la celebració del Carnestoltes, temes als quals dedica treballs a part en aquesta mateixa obra aglutinadora.

xii. Rondaies (p. 305-333)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1966a: 70-101).

Classificació: rondalles / prové de material de primera mà.

Resum: « Rondaies » presenta un recull de tretze versions rondallístiques com a mostra de creació de la narrativa popular que Macabich exposa com a « simples records d'infantesa », ja que gran part d'aquestes rondalles provenen de les que li havia contat Irene Ferrer Oliver, la seva àvia paterna. Afirma que les ha redactat de manera esquemàtica, sense invencions ni afegits i amb absoluta fidelitat a la veu de la seva àvia.

Continguts: *Sa favereta* (p. 305-307): ATU 563 (*The Table, the Ass*

Isidor Macabich amb Antoni Costa Ramon (fotografia de Josep M. Subirà)

and the Stick). Rondalla meravellosa.

S'aufabeguereta (p. 308-310): ATU 879 (*The Basil Maiden*). Rondalla d'enginy.

El so Sellerás i el so Parra (p. 310-313): ATU 1534 (*Series of Clever Unjust Decisions*). Contarella de disputes.

Sa sogra de sant Pere (p. 313-314): ATU 804 (*Peter's Mother Falls from Heaven*). Rondalla religiosa.

Sa princesa de «Bien, podrà ser» (p. 314-316): ATU 921 + ATU 852 (*The king and the Peasant's Son + The Hero Forces the Princess to Say, That is a Lie*). Rondalla d'enginy.

Ses marticaletes (p. 316-318): ATU 402 (*The Animal Bride*). Rondalla meravellosa.

La fada Morgana (p. 319-321): ATU 425B (*Son of the Witch*). Rondalla meravellosa.

Ses tovaïetes (p. 322-323): ATU 566 (*The Three Magic Objects and the Wonderful Fruits*). Rondalla meravellosa.

Sa pedra de matança (p. 323-325): Aquesta rondalla és l'única de les tretze que no està classificada.

Na Prima i na Rabassetes (p. 325-326): ATU 877 (*The Old Woman who was Skinned*). Rondalla d'enginy.

Es compà llop i sa comara ra-

bosa (p. 326-327): ATU 15 (*The Theft of Butter (Honey) by playing Godfather*). Rondalla d'animals.

El sultán y el lego (p. 327-328): ATU 924 (*Discussion between Priest and Jew Carried on by Symbols*). Rondalla realista.

En memoria (p. 328-330): «En memoria» no correspon a cap rondalla, sinó a un text en què Macabich fa una evocació emotiva de les figures dels alemanys Walter Spelbrink i Hans Jakob Noeggerath (1906 – 1934), deixebles del filòleg i eclesiàstic Antoni Griera i Gaja (1887 – 1973).

En Joanet i s'animal nic (p. 330-333): ATU 514** (*A Young Woman Disguised as a Man is Wooed by the Queen*). Rondalla meravellosa.

Comentari / Valoració: Les rondalles, com a composicions en prosa que es transmeten de manera oral, que presenten uns fets imaginaris, de caràcter universal –perquè tenen a veure amb trets compartits amb altres cultures mitjançant variacions i adaptacions locals a les característiques concretes de cada comunitat (Valriu 2008); han estat estudiades extensament a les Illes Balears. Segons Valriu, de vegades també s'inclouen les llegendes com a composicions en prosa, amb una funcionalitat específica, anònimes,

que transmeten oralment uns fets presentats com a verídics, adaptant els personatges i espais al lloc on ocorren perquè resultin més versemblants.

La tasca recol·lectora a les illes comença a agafar força amb les *Rondaies Mallorquines* amb Jordi des Racó, pseudònim del manacorí Antoni Maria Alcover. Aquest autor va fer una crida a la societat de les illes perquè continuessin la feina de compilació dels materials folklòrics, fet que tingué efecte, ja que encontrà a d'altres amb les seves paraules a dur a terme tal tasca. Més enllà del corpus alcoverià, Andreu Ferrer i Ginard (Mallorca), l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (també a Eivissa, amb un recull lleugerament anterior al primer volum d'Alcover) i Francesc Camps i Mercadal (Menorca) també en recopilaren a les seves obres. Isidor Macabich aportà un reduït corpus (però de gran importància) de rondalles al volum IV de la seva *Historia de Ibiza* de viva veu de la seva padrina paterna, a la II República l'alemany Hans Jacob Noeggerath també en recopilà (i foren publicades per Josep Roure i Torrent el 1948 a Mèxic sota el títol de *Contes d'Eivissa*). De manera posterior, l'any 1982, alumnes del col·legi de Sant Josep de sa Talaia recopilaren vint-i-tres relats a *Contes de Sant Josep de sa Talaia*. Ja entrat el segle XXI, trobem dos aplecs rondallístics que són vint-i-quatre contes recollits per Maria Cardona a *Recull de contes i rondalles eivissenques*, i el *Recull de contes i succeïts* de Margalida Marí amb trenta-tres contes, ambdós publicats l'any 2006; que acaben de conformar la desena de publicacions en llibre als quals s'han de sumar treballs i articles publicats en diaris o revistes que sumen un total que sobrepassa les cent cinquanta rondalles, tot i haver estat, la recopilació rondallística, una feina relativament tardana en comparació en el temps amb el Principat.

Pel que fa al recull de Macabich, sabut és que aquestes versions són les que recordava de la seva àvia, però n'hi constaven més, que res-

taran inèdites. De les tretze rondalles, són dotze les que estan classificades pel catàleg ATU (Classificació Aarne-Thompson-Uther). Notem que en algunes hi fa comentaris, escriu anotacions i expressa opinions, així com que aporta dades sobre la manera com les va recopilar. És, també, important remarcar que dotze de les rondalles que aporta estiguin escrites en català. En relació amb l'estructura, abans de presentar les rondalles inclou una breu introducció, i hi intercala entre l'última i la penúltima el text titulat «En memoria», amb el motiu que la darrera rondalla s'inclou al volum *Contes d'Eivissa* de J. Roure-Torrent.

Val a dir, que, a part d'aquest important i valuós capítol per a l'obra, Macabich ja havia inclòs més rondalles i narracions populars especialment a l'anterior apartat «Espíritus familiares»: un cas és «Ses jaies i es geperut», rondalla transcrita en castellà que sentí i que està situada al portal Nou, protagonitzada per unes fades que li llevaren el gep a un pobre home i li posaren al seu germà, ric i envejós.

Un altre cas és una mostra del tipus ATU 503 a la mateixa secció, que no està catalogada al *Rondcat* i no porta títol.

xiii. Juegos de niños y muchachos (En la ciudad) (p. 335-344)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1966a: 104-114).

Classificació: cançons de joc, cantarelles / prové de material de primera mà.

Resum: «Juegos de niños y muchachos (en la ciudad)» és una compilació no molt llarga que inclou exactament set jocs infantils, la descripció de divuit jocs i també dues cantarelles. A més, alguns dels jocs inclouen a dins parlaments dialogats o cantarelles.

Continguts: Sense preludi, classifica els jocs i cantarelles en: Infantiles, Canciones de niños, La mariquinca, La xinga, Baletes, Botones, Bombos, La gallinorba, Calitx, Trompo, El marro, Bólitx, La raieta, Catapum, Cames Roges, Picatón, Al bull, A la baña, A la trica, Es masot, Es gorrinet.

Comentari / Valoració: De la seva infància, Macabich, recorda, en-

tre altres materials, les destacades *Rondaies*, com ja hem vist. A més, en diferents punts de la seva obra (Marí 2017: 8) parla dels jocs i les distraccions de quan era petit, a finals del segle XIX. Ara bé, en el present capítol, se centra només a classificar aquests jocs i cantarelles, que recorda de primera mà. Pel que fa a l'estil, Macabich no presenta cap introducció al tema, i passa directament a classificar els jocs seguint l'estructura de capítols previs com «Notas costumbristas».

xiv. Cocina popular (p. 345-348)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1966a: 115-119).

Classificació: gastronomia (receptes) / prové de material de primera mà.

Resum: En tan sols una línia, introdueix aquesta secció conformada per nou receptes que situa «entre lo más típico y corriente» de la gastronomia pitiüsa; i, en alguna, cita algun article de diari o entrades de diccionari o enciclopèdies.

Continguts: Inclou les següents receptes, entre altres citacions i notes reproduïdes d'altres autors i alguna entrada del DCVB: *La salsa* (p. 345-346), *Sofrit pagès* (p. 346), *Cuinat* (p. 346), *Oreietes* (p. 346-347), *Macarrons de Sant Joan* (p. 347), *Greixonera* (p. 347), *Burrida de ratjada* (p. 347), *Pebrassus a la brasa* (p. 347), *Flaó* (p. 348).

Comentari / Valoració: En aquest capítol s'inclouen, de manera esquemàtica, nou mostres rellevants de la gastronomia pitiüsa tradicional. Ja havia tractat, l'autor, algunes d'aquestes receptes en articles anteriors, com per exemple els macarrons de Sant Joan. No es tracta d'un recull extensiu, però no per això és menys important dins l'obra. Només en el cas de la salsa i del flaó inclou, a part de la recepta, altres informacions complementàries com anotacions pròpies, articles o entrades de diccionari.

xv. De la tierra (p. 349-428)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1966a: 120-204).

Classificació: locucions populars, refranys, paremiologia, fraseologia

*Els estudis de Macabich
en folklore i literatura
popular, al llarg de la seva
vasta obra, funcionen
com a apèndix de la seva
recerca historiogràfica i
aporten una cosmovisió de
la cultura popular de les
Pitiüses gens negligible*

Mots de Bona Cristiandat

(De la secció folklòrica de «Ca·Nostra», agrupació d'estudis ivicencs constituïda an el Centre d'Acció Social.)

LECTOR:

Si ets ivicenc i cristià de bona rel, te 'n fulgaràs, de segü, d'aquet senzill replec de frasses cristianes, MOTS DE BONA CRISTIAN-DAT que matizen i ambalsamen es perlà des nostru poble.

«De s'abundància del cor parla sa boca», diuen les Sagrades Escripures, i amarat de cristianisme es cor de sa nostra raça, ha perlat en tot temps i parla encara es nostru poble aqueix llenguatge d'alta ciència (dins sa seua forma humil), aqueixes paraules de noble germandat, de viva esperança, de dolç cunhort, de caritat fervent, de sana alegria, d'acertadíssim

Primera pàgina de *Mots de bona cristiandat* (1918) [Font: missatge per correu electrònic amb l'AHEIF, 25 de febrer de 2021].

(malediccions, evasives, insults, etc.), dites, expressions, cançons / prové de diversos articles seus.

Resum: Amb el mateix epígraf que al present capítol, copia en vuitanta pàgines nombrosos articles (no tots) que publicà abans com a secció al *Diario de Ibiza*, on tractà aspectes del dialecte eivissenc (són articles farcits de curiositats lingüístiques, dubtes dels lectors d'aquest espai i aclariments, de manera dialogada, de part de mossèn

Alcover, Joan Coromines i Francesc de Borja Moll). Entretant, localitzem manifestacions paremiològiques, fraseològiques i d'altres tipus que ens concerneixen en aquest treball.

Continguts: Centrant-nos en els passatges d'interès folklòric, hi ha, entre abundoses explicacions filològiques, exemples de fraseologia, refranys, malediccions, insults, evasives, dites, locucions populars i expressions. També inclou algun

romanç (p. 373), cançons camperols (p. 389-390) i alguna cobla (p. 388).

Comentari / Valoració: Funciona, aquest capítol (quant a les mostres de fraseologia i paremiologia i altres manifestacions que considerem folklòre, és clar), com a complement final al refranyer que també inclou al volum i en altres capítols que han presentat locucions populars, dites, refranys, etcètera. Sobre l'estil i l'estructura, comença cada subdivisió amb expressions com «Dice un amigo:», «Sobre el vocablo...», «Me preguntaron...», i en moltes ocasions empra la tècnica del diàleg. També copia, com ha fet anteriorment, la lletra de diverses cançons i romanços o fragments d'aquestes.

xvi. Refraner (p. 429-448)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1966a: 205-226).

Classificació: fórmules, fraseologia, parèmies, refranys / prové de material de primera mà (facilitat per altri).

Resum: Es tracta d'una llista al llarg d'unes vint pàgines del volum, a unes quaranta parèmies per cara, de refranys pitiusos extrets de la tradició oral en referència a tota mena de temes (el temps, les malalties, els remeis, la gent, la feina, el comportament humà...).

Continguts: Sense una introducció prèvia, trobem una llista de 799 parèmies ordenades per ordre alfabètic, emmarcades en prop de dinou pàgines del volum (a unes quaranta per cara del foli), a refrany per línia.

Comentari / Valoració: Com a subtítol, consta que aquesta llista li va proporcionar Antoni Costa Ramon.¹³ Malgrat no tractar-se, com en el cas de les rondalles o dels jocs infantils, d'un material que reco-

13. Antoni Costa Ramon (Eivissa, 1911 – 1969). Costa, investigador i perit industrial, amic de Macabich, fou membre de la comissió fundadora de la revista *Ibiza* i de l'*Institut d'Estudis Eivissencs*. Publicà estudis i treballs sobre les muralles de la Ciutat d'Eivissa, sobre la construcció naval, elements del terreny illenc i també sobre onomàstica pitiusa. També fou bibliotecari de l'*Ebusus*, societat cultural recreativa.

pilés el mateix Isidor Macabich, representa una aportació substancial i d'una extensió considerable al terreny de la paremiologia pitiüsa. Es pot relacionar i complementar, lògicament, amb les aportacions que ha fet a l'apartat anterior del volum («De la tierra») sobre parèmies, refranys, locucions populars, etcètera.

xvii. Nuevas notas sobre el cancionero ibicenco (p. 449-472)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1967).

Classificació: cançoner, llegendes / prové de material de primera mà.

Resum: Afegitó sobre el cançoner ja tractat episodis anteriors, «Nuevas notas sobre el cancionero ibicenco» suma 13 cançons i 26 gloses més de temàtica diversa (religioses, hagiogràfiques, burlesques, amoroses, satíriques).

Continguts: Després d'una breu introducció, des de la pàgina 450, Macabich lliura al lector quatre cançons de caràcter religiós, d'amoroses (dos d'al·lotes i d'altres de joves fadrins), dos de sentit jocós, i diverses gloses (composicions soltes, quartetes) satíriques o jocoses també, d'entre la gran varietat que existeix. Es classifiquen en les següents: *Es manaments de la mort*, *Es misteris de dolor*, *Oració*, *Dies ira...*, *Fra Garí*, *Vida de Sant Isidro*, *Amoroses* (8), *Xacoteres* i *Micolada*.

Comentari / Valoració: Així com la majoria dels anteriors capítols dedicats al cançoner eivissenc provenien d'articles publicats prèviament en premsa, reproduïen apunts d'altri o eren d'autoria compartida, aquest funciona com a colofó final a l'àmbit, partint de materials recollits per a aquesta secció. Són un total de trenta-nou gloses i cançons classificades en prop d'una desena d'apartats que s'afegeixen a les cançons que Isidor Macabich ja ha introduït en apartats previs i augmenten encara més el valor de la seva aportació sobre la cançó eivissenca.

xviii. Cantadors i glosadors (p. 473-475)

Referència bibliogràfica primera: MACABICH, Isidor (1966a: 249-251).

Classificació: cançons / prové de material de primera mà.

Resum: «Cantadors i glosadors», el darrer apartat d'interès folklòric d'aquest quart volum dedicat al costumisme,¹⁴ és un breu article on Macabich dissenya una panoràmica sobre alguns dels glosadors i cantadors eivissencs més coneguts.

Continguts: Defineix el cançoner popular com «de gente iletrada, de ordinario», i assenyala que les cançons van, en general, sense firmar. Menciona qualcun cantador que va conèixer o del qual sentí a parlar, com el vell *Cabei* —qui serví d'informat a l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria per *Las Antiguas Pityusas*—, també el cas d'*Es ca pagès* i la seva paròdia, transcriu cobles marineres i versos lliures d'*El trovador*, les gloses de *Calorus* (dedicades al sabater Vich i a Dª Lucía Planells), copia cançons de *Na Marieta des Gats* i altres cantadors que componien cançons tant al camp com a la Ciutat.

Comentari / Valoració: És, aquest, un petit capítol documental de Macabich sobre les figures del món de la cançó eivissenca que conegué o que en sentí a parlar. Funciona com a complement final als diversos capítols sobre la cançó pitiüsa que ha presentat, en tant que també reproduïx certs fragments de cobles i gloses que recordava.

Bibliografia

- CIRER, Felip (1999). *Isidor Macabich Llobet: (1883-1973)*. Palma: Direcció General de Cultura i Política Lingüística, 16 p.
- MACABICH, Isidor (1918). *Mots de bona cristiandat*. Iviça: Impr. Prensas Iviçenca, 36 p.
- (1943-1944). «Espíritus familiars». *Diario de Ibiza*, Set. 1943-1944.
- (1944a). «Caramellas». *Ibiza. So-*

ciudad Cultural y Artística Ebusus. 1 època, núm. 9, desembre de 1944.

— (1944b). «Del Cancionero Ibicenco. Notas Folkóricas». *Ibiza. Sociedad Cultural y Artística Ebusus*. 1 època, núm. 1, 3, 4 i 7, 1944; 3: p. 34-37; 4: p. 64; 7: p. 101-103.

— (1950). «Sobre cautivos moros en Ibiza». *Ibiza. Sociedad Cultural y Artística Ebusus*. 1 època, any VII, núm. 29, de gener a març de 1950, p. 484-485.

— (1954). *Romancer tradicional eivissenc*. Pròleg de Francesc de B. Moll. Palma: Moll (Les Illes d'Or; 62), 156 p.

— (1960). *Costumbrismo*. Palma: Imprenta Alfa, 203 p.

— (1966a). *Costumbrismo (II)*. Palma: Imprenta Alfa, 277 p.

— (1966b). «Rondaies». Dins MACABICH, Isidor *Historia de Ibiza*, vol. XI. Palma: Imprenta Alfa, p. 70-101.

— (1967). *Historia de Ibiza. Volumen IV*. Palma: Daedalus, 485 p.

MACABICH, Isidor, TUR, José (1948). «Nuestros trajes y danzas». *Ibiza. Sociedad Cultural y Artística Ebusus*. 1 època, núm. 27, juliol i agost de 1948, p. 456-458.

MARÍ, Isidor (2017). «Els primers anys d'Isidor Macabich». *Eivissa*, núm. 62, p. 4-10.

ORIOL, Carme, SAMPER, Emili (2017). *Història de la literatura popular catalana*. Alacant / Palma / Tarragona: Publicacions Universitat d'Alacant / Edicions Universitat de les Illes Balears / Publicacions Universitat Rovira i Virgili, 606 p.

TORRES, Marià (2009). «Els estudis locals a l'illa d'Eivissa dels anys setanta als nostres dies». Dins COMPANYY, Arnau et al. (coord.) (2009). *Els estudis i la premsa local al segle XXI (Volum II. Els estudis locals)*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, 542 p.

VALRIU, Caterina (2008). «Rondalles». Dins VALRIU, Caterina (ed.) (2008). *Paraula viva. Articles sobre literatura oral*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 425 p.

JOAN GOMILA PERE
GRADUAT EN LLENGUA I LITERATURA
CATALANES ■

14. De «costums», no confondre amb l'ús habitual d'aquest terme en la literatura dels segles XIX i XX.